

החיפוש אחר הניצחון המהיר: ההיבטים הדומים באסטרטגיה הצבאית של גרמניה וישראל

'להשיג ניצחון קצר וחד, או לעמוד בפני תבוסה גמורה'¹

אהוד עילם

אסטרטגיה היא אמנות פיתוחם של כוחות שונים, ובהם צבאיים, והשימוש בהם למטרת תמיכה במדיניות והבאה לניצחון במלחמה.² במהלך ההיסטוריה הגדירו מדינות שונות את הדרך הזאת בהתאם לנסיבות ולתנאים ששררו בהן ובהתאם לאופיין הלאומי. יש מדינות, כמו גרמניה וישראל, אשר בשל מיקומן ומצבן דבקו באותה אוריינטציה ובאותם דפוסי פעולה במשך עשרות ואף מאות שנים. האסטרטגיה הצבאית הגרמנית עוצבה כבר בתקופת הממלכה הפרוסית, במאה ה-18.³ גיבוש האסטרטגיה הצבאית הישראלית החל בתקופה שקדמה ל-1948 – שנת הקמתה של המדינה.⁴ והנה, אף שבמהלך השנים חלו זעזועים ותפניות באסטרטגיה הצבאית של שתי המדינות, בכל זאת ניתן לאתר בשתייהן כמה היבטים דומים (היבטים אלו אינם זהים, ולא בכדי הועדף השימוש במונח יחסי זה על פני שימוש במושגים כמו 'סודות משותפים' או 'עקרונות משותפים'). ואף 'על-פי שהאסטרטגיה הצבאית הגרמנית וזו הישראלית שונות זו מזו, לעתים במידה רבה, בכל זאת יש קשר ברור ביניהן – קשר העולה בעת שבוחנום את שתי האסטרטגיות.

בעבר כבר פורסמו מחקרים, ספרים ומאמרים שעסקו, במידה זו או אחרת, בקשר שבין היבטים ואף בין מרכיבים של האסטרטגיה הצבאית של גרמניה לבין היבטים ומרכיבים של האסטרטגיה הצבאית הישראלית. מאמר זה יתמקד בנושא זה וינסה לבדוק את הדרכים שבהן

1. כך הגדיר אליסטר הורן את מצבה של גרמניה במלחמת העולם הראשונה, שלטענתו דומה לזה של ישראל. ראו: אליסטר הורן, 'פון פאלקנהייין', בתוך: מייקל קארבר (עורך), אדוני המלחמה, תל-אביב 1985, עמ' 99.

2. יאיר בורלא, לקסיקון מונחים צבאיים, תל-אביב 1988, עמ' 487. וראו גם: Wolfram F. Hanrieder & Larry V. Buel, *Words and Arms: A Dictionary of Security and Defense Terms*, Boulder, CO 1979, p.122

3. ראו: Thomas R. Phillips (ed.), *Roots of Strategy*, Harrisburg, PA 1985, pp. 301-400.

4. דב תמרי, 'חשיבה אסטרטגית בארגון ההגנה', עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב 1995.

החיפוש אחר הניצחון המהיר

חתרו גרמניה וישראל להשיג את מטרותיהן במישור הצבאי הקונבנציונלי. תחילה ייסקרו היבטים צבאיים דומים של שתי המדינות, כמו אי-הסימטרייה ביחסי הכוחות בינן לבין שכנותיהן, האיום שבלחימה ביותר מחזית אחת, עומקן האסטרטגי ועוד. בהמשך נבחן כיצד משקפת האסטרטגיה של שתי המדינות את שאיפתן להכרעה מהירה, על מאפייניה והשלכותיה. המאמר גם ידון בדוקטרינה ובבניין הכוח של הצבא הגרמני ובהשוואתם לאלה של צה"ל, תוך כדי עיסוק בשאלת ה'בליצקריג'.

אי-הסימטריה ביחסי הכוחות בין גרמניה וישראל ובין שכנותיהן

אחד ההיבטים הדומיננטיים ביותר המאפיינים הן את ישראל והן את גרמניה הוא אי-הסימטריה ביחסי הכוחות שבין כל אחת מהן לבין המדינות השוכנות בסמוך לה. אמנם התנאים הגאוגרפיים אסטרטגיים של גרמניה שונים מאלה של ישראל – גרמניה הרבה יותר גדולה מישראל ואוכלוסייתה ומשאביה הטבעיים רבים יותר – אך את התנאים הללו יש לשקול בהשוואה לתנאיהן של יריבותיה המסורתיות.

בעיית אי-הסימטריה צצה בתקופות שבהן נרקמה קואליציה אירופית אנטי-גרמנית או קואליציה ערבית אנטי-ישראלית. פרוסיה, ולאחריה גרמניה, התמודדה עם מעצמות אירופיות כצרפת, רוסיה ובריטניה, ובמאה ה-20 התמודדה גרמניה גם עם מעצמה לא אירופית – עם ארצות-הברית. לגרמניה גבול יבשתי עם צרפת, והיו תקופות שבהן חלקה גם גבול יבשתי עם ברית-המועצות. נוסף על כך היא נאלצה להתמודד גם עם בריטניה ועם ארצות-הברית, ששיגרו אליה חילות משלוח. בשלוש מלחמות גלובליות, שהתרחשו ביותר משתי יבשות – מלחמת שבע השנים (1756-1763), מלחמת העולם הראשונה (1914-1918) ומלחמת העולם השנייה (1939-1945) – התייצבו פרוסיה או גרמניה מול עוצמה אדירה, למרות הבריתות שבהן היו חברות. במלחמת שבע השנים התמודדה פרוסיה עם בעיה זו לאורך המלחמה. במלחמת העולם הראשונה, כשסוף-סוף נפטרה גרמניה מן הצורך להתמודד עם רוסיה, התייצבה מולה ארצות-הברית, ובמלחמת העולם השנייה התאגדו נגדה מעצמות בעלות עוצמה תעשייתית כבירה.⁵

ישראל עמדה במהלך שנות קיומה מול מדינות מזרח-תיכוניות כמצרים, סוריה, ירדן ועיראק (וזו האחרונה אמנם אינה חולקת עמה גבול יבשתי, אך הקפידה לשגר חילות משלוח כמעט לכל המלחמות בין ישראל למדינות ערב, אף שלא תמיד השתתפה באופן פעיל בלחימה). במלחמת העצמאות, במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים עמדה ישראל לבדה מול קואליציות ערביות. אמנם בריתות אלה היו רעועות למדי (למעט, אולי, זו שנרקמה ב-1973), אך עדיין זימנו לישראל אתגרים לא פשוטים בכל אחת ממלחמותיה. במלחמת ששת הימים היו יחסי הכוחות לרעת ישראל, לפחות מבחינה כמותית. במלחמת

5. פול קנדי, עלייתן ונפילתן של המעצמות הגדולות, תל-אביב 1992, עמ' 330-333.

יום הכיפורים, בדיוק כשעמדה ישראל להוציא את סוריה מן המלחמה, חשה עיראק לעזרת הסורים וגיבתה את המאמץ הערבי נגד ישראל.⁶ אחת הדרכים שנקטו גרמניה וישראל כדי לאזן את יחסי הכוחות בינן לבין שכנותיהן היתה כריתת בריתות בעת מלחמה קונבנציונלית. פרוסיה, ולאחר מכן גרמניה, היו לעתים חלק מקואליציה, בדרך-כלל ככוח מוביל. הן היו חתומות רשמית על בריתות עם מדינות אירופיות ולא-אירופיות נגד מדינות אירופיות ולא-אירופיות, בהתאם להתרחשויות בכל מלחמה. ישראל גם היא הצטרפה לברית צבאית, אם כי פעם אחת בלבד, ולא ככוח מוביל – במלחמת סיני ב-1956, בעת שחתמה על ההסכם החשאי עם צרפת ובריטניה.⁷ עם זאת, היא מעולם לא כרתה ברית צבאית פומבית עם מדינה מזרח-תיכונית אחת נגד מדינה מזרח-תיכונית אחרת. אחת הסיבות לכך היא העובדה שהאינטרסים של השלטון במדינות המזרח התיכון מעולם לא גברו על אינטרסים פוליטיים, אתניים ודתיים עד כדי כריתת ברית צבאית גלויה עם ישראל. עוד יש לציין כי הברית הישראלית-צרפתית-בריטית, שלכאורה היתה ברית של קואליציה נגד מדינה ערבית אחת, היתה עלולה להביא להתערבות של מדינות ערב נוספות. יש לזכור כי ב-19 באוקטובר 1955 כרתו סוריה ומצרים ברית להגנה הדדית,⁸ אף שמדובר היה בהסכמה רופפת, שהתפוגגה לחלוטין במלחמה.

החשש מלחימה ביותר מחזית אחת

הנחתן הבסיסית של גרמניה ושל ישראל, שנגזרה ממצב זה של אי-סימטריה, היתה כי יש להימנע ממלחמה בשתי חזיתות.⁹ מאבק בוז'ומני ביותר מאויב אחד מפצל מידית את הכוח לשתי חזיתות ומקטין את הסיכויים לניצחון. מלחמה בשתי חזיתות היתה הסיטו שממנו חששו האסטרטגים הגרמנים מאז מלחמת שבע השנים. עם זאת במלחמת העולם השנייה נלחמה גרמניה אף ביותר משתי חזיתות בוז'ומנית. במשך שנתיים – מיוני 1941 ועד הפלישה של בעלות-הברית לסיציליה ביולי 1943 – נלחמו הגרמנים בחזית אירופית אחת, אם כי רחבה ביותר. עם הפלישה נוספה להם חזית שנייה, וכאשר נחתו בעלות-הברית בנורמנדי, ביוני 1944, נוספה להם חזית שלישית. גרמניה החזיקה מעמד בשתי חזיתות – הרוסית והאיטלקית – אבל החזית השלישית הכריעה אותה סופית. ישראל נלחמה גם היא בוז'ומנית ביותר משתי חזיתות, כבמלחמת העצמאות, אך גם בשתי חזיתות במקביל, כב-1973.

6. צבי עופר (עורך), צבא עיראק במלחמת יום הכיפורים, תל-אביב 1986.

7. מרדכי בר-און, שערי עזה, תל-אביב 1992, עמ' 288.

8. מרדכי בר-און, אתגר ותגרה, קריית שדה-בוקר 1991, עמ' 57.

9. על חשש זה ערב הפלישה הגרמנית לברית-המועצות ראו: אלן קלרק, ברברוסה, תל-אביב 1979, עמ' 28; וגם: John F. C. Fuller, *The Conduct of War*, London 1961, p. 239. בנוגע לישראל ראו

למשל: ישראל טל, ביטחון לאומי: מעטים מול רבים, תל-אביב 1996, עמ' 48-51.

הן בגרמניה – עם כל הסכסוכים הגלובליים שבהם היתה מעורבת – והן בישראל, החזיתות הקריטיות היו תמיד החזיתות שבסמוך לגבול. שתי המדינות גם נאלצו לנהל את מלחמותיהן בשתי חזיתות הרחוקות זו מזו מאות קילומטרים, ובכל אחת מהן להתמודד מול אויביהן החזקים יותר: גרמניה מול רוסיה וצרפת, וישראל – מול סוריה ומצרים. בשני המקרים גם היו מעורבות מדינות שדי היה בהן כדי להעמיד את גרמניה ואת ישראל באיום ממשי (רוסיה במקרה הראשון ומצרים בשני). אחרות שימשו בסיס למדינות יריבות נוספות (כמו צרפת במקרה של גרמניה וירדן במקרה של ישראל).

ואולם, למרות כל האמור לעיל אין להפריז בחשיבות החזיתות כשלעצמן. גרמניה קרסה במלחמת העולם הראשונה דווקא כשניצבה מול חזית אחת, ואילו ישראל שרדה פעמיים מתקפה של קואליציה ערבית בשתי חזיתות או יותר. השאיפה להימנע מריבוי חזיתות היתה אפוא חלק ממכלול של היבטים שהרכיבו את האסטרטגיה של גרמניה ושל ישראל, ולא תמיד זה היה ההיבט החשוב ביותר.

עוצמה יבשתית לעומת חולשה בזירה הימית

גרמניה וישראל מתבססות על לוחמה יבשתית (בניגוד לבריטניה, למשל). במשך השנים דחקה הלוחמה הממוכנת את חיל הפרשים, ועם הצטרפותו של חיל האוויר נוסף ללחימה ממד חדש לגמרי, אבל זרוע ההכרעה של שתי המדינות היתה תמיד זרוע היבשה – גם במאה ה-20. במהלך כל ההיסטוריה הצבאית הארוכה של גרמניה ובמהלך כל ההיסטוריה הצבאית הקצרה יחסית של ישראל המודרנית, היבט זה, או מוטב – עיקרון זה, נותר בעינו: המלחמות הוכרעו ביבשה (אף שלמאבק בים היתה חשיבות מכרעת בעת הניצחון על גרמניה בשתי מלחמות העולם האחרונות).

ואמנם, למרות עוצמתן היבשתית תמיד נאלצו גרמניה וישראל להתמודד גם עם לוחמה בזירה הימית. מן ההיבט הצבאי, הבעיה הבסיסית של שתי המדינות היא שהמוצא שלהן לאוקיינוסים הוא צר למדי. כדי לשמור על נתיבי השיט ולהגיח לאוקיינוסים היה על גרמניה לפרוץ דרך תעלת למנש או דרך הים הצפוני – בסמוך לבריטניה, וישראל היתה צריכה לשוט למצרי גיברלטר, בסמוך למדינות הערביות של צפון אפריקה. המוצא של ישראל למזרח בעייתי במיוחד, וזאת בשל התלות במצרים בעת היציאה ממצרי טיראן ובמהלך ההפלגה דרומה משם. המצור הימי המצרי בבאב אל-מנדב במלחמת יום הכיפורים והמצור הבריטי על נמלי גרמניה במלחמת העולם הראשונה הבהירו לשתי המדינות (ובעיקר לגרמניה) את חשיבותה של העוצמה הימית. משאבים טבעיים חיוניים, כמו נפט, חסרים הן בגרמניה והן בישראל, ושתייהן היו זקוקות לייבוא של חומרי גלם ומוצרים דרך הים, במיוחד בעתות משבר ומלחמה. במלחמת העולם הראשונה, המצור הימי שהוטל על גרמניה דחף את הגרמנים ללוחמת צוללות בלתי-מוגבלת. זו אמנם גרמה נזק רב, אך היא שהביאה בין היתר להצטרפותה של ארצות-הברית למלחמה, ולבסוף גם נמצא מענה טכנו-טקטי נגד הצוללות עצמן. ובאשר

לישראל – הנצחונות הימיים המרשימים שלה במלחמת יום הכיפורים אמנם הותירו את נתיבי השיט פתוחים בים התיכון, אך לא השפיעו על המצור שהטילו המצרים על הים האדום. עם זאת, היות שהמלחמה נמשכה שבועות ספורים בלבד, לא חשה ישראל בהשפעותיו של המצור הימי החלקי הזה. מכל מקום, בשני המקרים, למרות כל ההישגים הטקטיים של גרמניה וישראל בזירה הימית, הרי המצור הימי, המלא או החלקי, לא הוסר מעליהן. את המצור הימי היה ניתן לנטרל – ולו חלקית – באמצעות מהלך קרקעי מובהק, כגון כיבוש נמלים בעזרת כוח יבשתי, שגם יאפשר לצי להישאר במקום.¹⁰ ואכן, במלחמת סיני ובמלחמת ששת הימים סיעו כוחות הקרקע של צה"ל לצי הישראלי בכיבושו ובהחזקתו של הנמל המרוחק בשארם א-שיח', תוך כדי פריצת המצור הימי. בדומה לכך, כוחות היבשה הגרמניים, שכבשו את צפון צרפת ב־1940, אפשרו לצוללות הגרמניות גישה מיידית וישירה ממפרץ ביסקאיה לאוקיינוס האטלנטי.¹¹ אולם, למרות עוצמתן היבשתית הוסיפה הזירה הימית להטריד את גרמניה ואת ישראל – כאמור, בשל מוצאן הצר יחסית לאוקיינוסים ובשל המחסור במשאבים טבעיים, שלא בהכרח צץ עם פרוץ המלחמה אך הציק יותר ויותר ככל שזו התארכה.

העומק האסטרטגי והמשאבים הכלכליים

בגרמניה, למרות היותה מדינה בעלת עומק אסטרטגי, מרוכזים מגזרי התעשייה דווקא בשולי המדינה. החבל התעשייתי בעמק הרוהר שוכן בקרבת צרפת, מאוייבה הגדולים של גרמניה בעבר. בתקופה שבין שתי מלחמות עולם, בשנת 1923, פלשו כוחות צרפתיים לחבל הרוהר ושהו שם זמנית בשל משבר השילומים. עם זאת, דווקא בתחילת מלחמת העולם השנייה היססו הצרפתים לשוב ולנקוט צעד זה, אף שבכך היו גורמים נזק ניכר לגרמניה, שבחודש הראשון למלחמה היתה עסוקה גם בכיבוש פולין. גם המשאבים הטבעיים בעלי החשיבות העצומה, שדות הנפט של פלואשטי ברומניה – מקור הנפט הטבעי הגדול היחיד של גרמניה במלחמת העולם השנייה – היו ממוקמים בפניה מרוחקת למדי מבחינת הרייך השלישי, וסמוכים לאויב גדול נוסף – ברית המועצות. כמו כן היתה גרמניה חשופה לפשיטות אוויריות ארוכות טווח של בעלות הברית, גם בשיא התפשטותו של הרייך השלישי.

לישראל לא היה עומק אסטרטגי עד 1967, ובמרכזו הארץ לא היה גם עומק אופרטיבי.¹² אף שבחזית המרכז ניצבה ירדן, על חולשתה הצבאית היחסית, הרי שמיקום צבאה טמן בחובו איום מוחשי. בסיסי צבא כשדות תעופה ותשתית תעשייתית היו בטווח הארטילריה

10. אלכסנדר מוקדון נטרל את הצי הפרסי באמצעות כיבוש נמליו בים התיכון. ראו: ג'ון קיגן, מסכת הפיקוד, תל-אביב 1993, עמ' 35.

11. קרל דניץ, מלחמת הצוללות, תל-אביב 1979, עמ' 80-82.

12. מיכה בר, קווים אדומים באסטרטגיית ההרתעה הישראלית, תל-אביב 1990, עמ' 52-53.

החיפוש אחר הניצחון המהיר

הירדנית ובסמוך לכוחות קרקע ירדניים. בעיה אחרת היתה הכור הגרעיני בדימונה, שהיה ממוקם בסמוך למדינה הערבית החזקה ביותר – מצרים, והערבים היו מעוניינים בחיסולו.¹³ למעשה, עד מלחמת ששת הימים היו יעדים חיוניים רבים של ישראל סמוכים מאוד לכוחות קרקע עוינים, והארץ כולה היתה בטווח חילות האוויר הערביים. לאחר מלחמת ששת הימים חל שינוי דרסטי במצב זה, אך היעדים החיוניים של ישראל עדיין נותרו בטווח חילות האוויר הערביים. גם מקור הנפט הטבעי העיקרי של ישראל, סיני, היה בשולי תחום שלטונה, והיה חשוף לפגיעתה של מצרים.

אם כן, לגרמניה ולישראל, עם או בלי עומק אסטרטגי, היו יעדים חיוניים הממוקמים בקרבתם הבעייתית של צבאות שכנים. צבאות אלו, שהיו בעלי יכולות ואף בעלי כוונות, היו עלולים להפוך בתוך זמן קצר לאיום ממשי על תשתיותיהן של שתי המדינות. למזלן של השתיים לא ניצלו שכנותיהן – צרפת ב־1940 וירדן ב־1967 – את יתרונן (ייתכן שצרפת וירדן לא האמינו די בכוחן, או שלא היו משוכנעות כי יוכלו להגיע להישגים של ממש בטרם יגיב האויב על התקפתן). כאמור, גם משאבים טבעיים שהיו חסרים בשתי המדינות, כגון נפט, היו ממוקמים במסיכות מסוכנת למדינות חזקות ועוינות, וגם כאשר הורחבו גבולותיהן של גרמניה ושל ישראל בעקבות ניצחון במערכה ואף במלחמה, נותרו יעדים אלו בטווח של חילות אוויר עוינים.

השאיפה להכרעה מהירה בשדה הקרב

אי־הסימטריה, הסכנה הכרוכה בלחימה ביותר מחזית אחת, החשש לחנק כלכלי והאיום שבו היו נתונים אוכלוסייה, תעשייה ומשאבים טבעיים, הביאו הן את גרמניה והן את ישראל לבחור באסטרטגיה של מתקפה, ולמצות אותה עד תום. שאיפתן היתה להשיג הכרעה מהירה של האויב. ניתן לתהות האם היתה כוונתן למגר כליל את עוצמתו הצבאית ואף הפוליטית והכלכלית של האויב, או שמא התכוונו רק להכתיב לו תנאי שלום. מכל מקום, האילוצים והתנאים האסטרטגיים שלהן הביאו אותן לחפש אחר הניצחון המהיר בשדה הקרב.

כיצד באה לידי ביטוי שאיפה זו בהיסטוריה הצבאית של גרמניה? פרדריך (Friedrich) השני, 'הגדול', נחל נצחונות ותבוסות במלחמת שבע השנים, שלא הסתיימה בהכרעה מוחלטת לטובת שום צד. הלמוט פון מולטקה (Moltke) השכיל לנצח את האוסטרים ב־1866 ואת הצרפתים ב־1870 בכמה קרבות גדולים, ולסיים במהירות יחסית את המלחמה, בהגשימו את שאיפותיה של פרוסיה לאיחוד גרמניה. אלפרד פון שליפן (Schlieffen) ניסה לחקות את קרב ההשמדה הקלאסי והגדול מכולם, קרב קאניי, שאירע ב־216 לפני הספירה. בכך באה לידי ביטוי שאיפתה של גרמניה להתגבר על נחיתותה היחסית.¹⁴ אך נסיונותיהם של הגרמנים

13. שלמה אהרונסון, נשק גרעיני במזרח התיכון, ב, ירושלים 1995, עמ' 32.

14. עוז גת, מקורות המחשבה הצבאית המודרנית, תל־אביב 2000, עמ' 280.

להכריע את המלחמה במבצע אחד אדיר ומתוחכם נכשלו, כפי שהיה גם בהקזת הדם ב־1916 ובמתקפה של מרס 1918. בשנות השלושים של המאה ה־20, כשעלתה האפשרות לשחזר את תוכנית שליפן במקרה של מלחמה עתידית, התעוררו ספקות האם זאת הדרך הנכונה.¹⁵ לבסוף אימצו הגרמנים תוכנית שונה, שהביאה להכרעתה של צרפת ב־1940. תמרוני הענק של גרמניה הצליחו גם במזרח – למשל בקייב, בספטמבר 1941. עם זאת, בשתי מלחמות העולם הסתיימו נצחונותיהם ותבוסותיהם של הגרמנים – ברמה הטקטית, האופרטיבית והאסטרטגית – במפלה במלחמה כולה.

גם ישראל תרה אחר ההכרעה המהירה.¹⁶ אמנם קרב השמדה קלאסי כקאניי לא התרחש כאן, אך ההבקעה, החדירה והרדיפה בסיני במלחמת ששת הימים וכיתור הארמייה השלישית במלחמת יום הכיפורים היו מהלכים של הכרעה מהירה. גם ב־1956, במלחמת סיני, הביס צה"ל את הכוחות המצריים בסיני בתוך כמה ימים, ובתום הקרבות הובן כי חשוב וניתן לסיים כל מלחמה במהירות ולחתור לקיצור המלחמות. ואולם, בניגוד לגרמניה בשתי מלחמות העולם, ובדומה לפרוסיה במלחמת 1870-1871, הישגיה של ישראל בקרבות ובמערכות שהתנהלו במלחמותיה הסתיימו גם בניצחון במלחמה – בוודאי ב־1956 וב־1967. עם זאת, הן גרמניה והן ישראל לא מיגרו כליל את העוצמה הצבאית והפוליטית של האויב ולא השתלטו עליו לחלוטין. צבאות כמו אלה של צרפת ושל מצרים שוקמו וחזרו שוב ושוב לשדה הקרב לאחר שהובסו בקרבות, במערכות ואף במלחמות.

העברת המלחמה לשטח האויב, מלחמת מנע ומהלומה מקדימה

גם הדרכים שבהן השיגו גרמניה וישראל את ההכרעה במלחמותיהן היו דומות מבחינות מסוימות. פרוסיה וגרמניה שאפו להעביר את המלחמה לשטח האויב, ולו כדי שלא להידחק למגננה ובכך לעכב ואף לשלול את הסיכוי להכרעה מהירה – וכך גם ישראל.¹⁷ פרדריך השני הסיק כי יש להקדים ולתקוף את האויב ובתוך כך להעביר את המלחמה לשטחו. מלחמת שבע השנים היתה מבחינתו מלחמת מנע (Preventive War).¹⁸ ישראל יצאה למלחמת מנע בסיני ב־1956.¹⁹ שתי המדינות השתמשו גם בשיטה של מהלומה מקדימה – גרמניה מול צרפת ובריטניה ב־1940 וישראל מול מצרים ב־1967. במסגרת המתקפות הללו

15. ראו: Jehuda Wallach, *The Dogma of the Battle of Annihilation*, Westport, CT 1985, p. 220.

16. אבי קובר, הכרעה, תל-אביב 1995, עמ' 159-161. וראו גם ישיבת מטכ"ל 31.8.53, א"צ 62/847/26.

17. נדב ספרן, מדינת ישראל ויחסיה עם ארצות-הברית, ירושלים ותל-אביב 1979, עמ' 215. וראו גם: Michael L. Handel, *Israel's Political-Military Doctrine*, Cambridge, MA 1973, pp. 64-66.

18. ראו: David B. Horn, *Frederick the Great and the Rise of Prussia*, London 1964, p. 81.

19. סגן אלוף יובל נאמן, ראש מחלקת תכנון, קבע יותר משנה וחצי לפני המלחמה כי 'פני האסטרטגיה-רבתית הישראלית הם לשלום, אף כי תיתכן גם מלחמה מונעת' (ההדגשה במקור). ראו: א"ג"ם/תכנון, 'תכנון המערך – קווי מחשבה עיקריים', 18 בפברואר 1955, א"צ 36/566/1955.

החיפוש אחר הניצחון המהיר

בלטה חשיבותו של מרכז הכובד הן במהלכה של גרמניה והן באלה של ישראל.²⁰ כאמור, שתי המדינות סבלו מנחיתות מספרית בשעה שהתעמתו עם קואליציות. הפתרון היה לדלל את הכוחות בחזיתות המשניות ולרכז את מרב הכוח ואת מיטבו בחזית העיקרית, ובכך לצמצם את בעיית הנחיתות בחזית זו. גרמניה יצרה מרכז כובד כזה במאי 1940, וישראל – ביוני 1967. שתיהן קיבצו לחזית אחת לא רק את מרב עוצמתן אלא גם את מיטב הכוח, כלומר את מרבית כוחות השריון שלהן. בשני המקרים, בעוד הגרמנים והישראלים מרכזים את רוב הטנקים שלהם בעוצבות שריון, נטו הצרפתים והמצרים לפזר את כוחות השריון ביחידות אחרות.²¹

גורם חשוב נוסף במתקפה הוא גורם ההפתעה. דוגמה אחת, המשותפת לשני הצבאות, היא חצייה של אזורים 'בלתי עבירים' לכאורה. במאי 1940 שיגר צבא גרמניה את מיטב כוחותיו הממוכנים למשימת הסתננות דרך יערות הארדנים – שטח לא אידיאלי למעבר של שריון.²² צה"ל נקט שיטה דומה במלחמת ששת הימים, בשגרר את אוגדת שריון 31 דרך חולות סיני. בשני המקרים ההסתננות בגזרות אלו הפתיעה את המגינים וסייעה להשגת הכרעה מהירה.

קווים פנימיים וחיצוניים

ההסתמכות על קווים פנימיים גם היא מהווה מרכיב באסטרטגיה הגרמנית ובוזו הישראלית.²³ באמצעות קווים פנימיים ניתן להגיע במהירות מחזית לחזית כדי לבלום צבא פלישה או כדי להקדים אותו באמצעות חדירה לתוך שטחו. הקווים הפנימיים מאפשרים לזרוז את המהלכים הצבאיים ולהגביר את הסיכוי להפתעה, החיונית למדינה המחפשת אחר הניצחון המהיר. יתרה מזאת, מיקומן של גרמניה וישראל – במרכז הזירה המלחמתית – אפשר להן למצות את תועלתן של הקווים הפנימיים. בשתי מלחמות העולם נעזרה גרמניה בדרך זו כדי לרכז בזרירות כוחות נגד אויביה, ואילו במלחמת ששת הימים נעזרה ישראל בקווים פנימיים כדי להזרים כוחות של צה"ל, כמו חטיבה 8, מחזית הדרום לחזית הצפון.²⁴ עם זאת, אף כי שתי המדינות ניהלו אסטרטגיה של קווים פנימיים, ברמה האופרטיבית הן העדיפו לא אחת להשתמש בקווים חיצוניים. כך עשתה פרוסיה נגד אוסטריה ב־1866, וכך עשה גם צה"ל ב־1967.

20. על גרמניה ראו: לן דייטון, מלחמת בזק, תל־אביב, עמ' 146. על צה"ל ראו: David Wurmser, *The Evolution of Israeli Grand Strategy, Strategy and Tactics and the Confluence with Classic Democratic Philosophy*, Baltimore, MD 1989, pp. 240-241

21. על הצרפתים ראו: ג'יימס קארי, הטנקים עולים, תל־אביב 1968, עמ' 97. על המצרים ראו: דפי אלעזר 1987: עשרים שנה למלחמת ששת הימים, אוניברסיטת תל־אביב, עמ' 33.

22. בויל ה' לידל הארט, אסטרטגיה של גישה עקיפה, תל־אביב 1980, עמ' 238.

23. יהושפט הרבכי, מלחמה ואסטרטגיה, תל־אביב 1990, עמ' 379-380.

24. אליעזר גולן, אלברט, תל־אביב 1980, עמ' 120-122.

הזיקה בין פיתוח דרכי התחבורה לכושר הניידות

ניצול של קווים פנימיים או חיצוניים דורש השקעה בצירים אסטרטגיים בכל תקופה שהיא. כבר בעת העתיקה סללו הרומאים דרכים ברחבי האימפריה שלהם. פרוסיה השכילה להשתמש ברכבות (1870), ובשנות השלושים של המאה ה-20 נסללו בגרמניה אוטוסטרדות לרכב ממונע. גם בישראל נבנו בעבר ונבנים גם כיום כבישים מהירים, כגון כביש 'חוצה ישראל'. הן גרמניה והן ישראל היו מודעות לבעיה של האצת קצב תנועת הכוחות – בין בתנועה של חיל רגלים, ובין בתנועת רכב ממונע ומשוריין. בגרמניה, למשל, מרגע שירדו הגייסות מן הרכבות ועד להטמעת הרכב הממונע בצבא לא עלה קצב תנועת הגייסות על זה של חיילי נפולאון (Napoleon). בשלהי המאה ה-19 שקל מולטקה להתגבר על קושי זה באמצעות העמסת החיילים על עגלות רתומות לסוסים, אך בעיית התלות בקצב הצעידה של החיל הרגלי נותרה בעינה, והקשתה על הגרמנים גם במלחמת העולם השנייה. ובאשר לצה"ל – הוא תרגל את חייליו במסעות רגליים, אף שלרשותו עמדו די כלי רכב. נוסף על כך, הן הצבא הגרמני במלחמת העולם השנייה והן צה"ל, לפחות עד מלחמת יום הכיפורים, הסתמכו על כלי רכב אזרחיים ממקורות מגוונים וניצלו אותם לצרכים לוגיסטיים.²⁵ ניתן לציין גם כי המחסור במשאבים הביא את צבאות שתי המדינות להשתמש בטנקים שנלקחו כשלל, כמו טנקי T-38 צ'כיים שבהם השתמשה גרמניה במלחמת העולם השנייה, וטנקי טיראן למיניהם שבהם השתמש צה"ל.

הדוקטרינה ובניין הכוח

הדוקטרינה ובניין הכוח של צה"ל הם אחד התחומים שבהם בולט במיוחד הדמיון בינו לבין צבא גרמניה; לשתי הדוקטרינות קו מנחה – קו שדגל בהכרעה מהירה על שטח האויב. אריאל לויטה הראה שהן הדוקטרינה הצבאית של ישראל והן זו של גרמניה במלחמת העולם השנייה היו שתיהן דוקטרינות התקפיות.²⁶

הצבא הגרמני שהוכן לקראת מלחמת העולם השנייה הורכב משני חלקים: האחד מודרני ורב-תכליתי, והשני – צבא מיושן, שנשען על סוסים ורכבות ברזל.²⁷ גם צה"ל של שנות השישים היה מורכב משני דרגים שונים זה מזה.²⁸ בשני הצבאות היה אפוא דרג מובחר,

25. על הצבא הגרמני ראו: Larry H. Addington, *The Blitzkrieg Era and the German General*, Staff 1865-1941, New Brunswick, NJ 1971, p. 41. על צה"ל ראו: אריה חשביה, מלחמת יום

הכיפורים, תל-אביב 1974, עמ' 114-116.

26. אריאל לויטה, הדוקטרינה הצבאית של ישראל: הגנה והתקפה, תל-אביב 1988, עמ' 52.

27. ריצ'ארד אוברי, למה ניצחו בעלות הברית, תל-אביב 1999, עמ' 230-231.

28. יצחק רבין, פנקס שירות, ב, תל-אביב 1979, עמ' 131.

שהיווה את חוד החנית של המתקפה. הוא צויד במערכות הנשק החדישות והמשובחות ביותר וכלל יחידות עילית, ובהן כוחות מוטסים. ואף שלכל היחידות בשני חלקיו של כל אחד מן הצבאות היתה יכולת התקפית – טובה ככל שהיתה – הרי הנטל העיקרי של ההכרעה הוטל על הדרג המובחר.

באשר ללוגיסטיקה, הרי במהלך הסתערויותיהם הסתפקו הכוחות הגרמניים והישראלים במינימום ההכרחי. במערכה על צרפת במאי 1940 סחבו דיביזיות גרמניות אספקה לכ־72 שעות, וכך עשו גם אוגדות ישראליות במלחמת ששת הימים.²⁹ קוצר נשימה לוגיסטי זה היה מרכיב רב־חשיבות בתפיסת הניצחון המהיר, עם כל הסרונותיו. חיסכון מקסימלי במרכיב הלוגיסטי גם הקל את תנועת הכוחות, שלא נדרשו לסחוב אספקה מרובה או לשחרר צווארי בקבוק של כלי רכב רבים מדי החוסמים את הצמתים והצירים. סדנאות ניידות של חיל החימוש פעלו אף הן בשני הצבאות בתיקון ובחילוף כלים שנפגעו.

גם לחיילי המילואים היתה חשיבות רבה בהשגת הכרעה מהירה בשני הצבאות. בשני הצבאות לא היה ניתן להסתמך רק על היחידות הסדירות. גם הארגון הוריז של גיוס המילואים – כמו בפרוסיה ב־1870 ובישראל ב־1956 – אפשרו לצבא הפרוסי ולזה הישראלי לפתוח את המלחמה במלוא עוצמתם ואף ליהנות מעדיפות מספרית, לפחות של כוחות קרקע, בחזית שבה תקפו.³⁰

נוסף על כל האמור לעיל, ראוי לציין כי עוד בטרם הוקמה ישראל, בקורסים של 'ההגנה' שנערכו בגבת ב־1937, ביקש יוסף אבידר לאמץ את מודל הצבא הגרמני המצומצם שלאחר מלחמת העולם הראשונה וליישמו ב'הגנה'.³¹ המטרה היתה דומה לזו של צבא גרמניה – לבנות בסיס מוצק לצבא גדול בהרבה שיקום בעתיד. כידוע, אף שבשנות העשרים היתה גרמניה מדינה עצמאית, הרי בעקבות חוזה ורסאי הוטלו עליה מגבלות חמורות, כגון איסור על החזקת חיל אוויר או חיל שריון – חילות שהיעדרם מטשטש את ההבדל בין צבא מודרני לצבא של חיל רגלים, ואף הופך את הצבא למחתרתי משהו. וכך, הן בגרמניה והן בישראל הוקמו חברות תעופה אזרחיות ומועדוני טיס, והם שסייעו לאחר מכן בייסוד חילות האוויר שלהן.³² – ואלה אינם המרכיבים הדומים היחידים של שני החילות.

29. על הצבא הגרמני ראו דייטון, מלחמת בזק, עמ' 185. נוהל זה שב וננקט גם בפלישה לברית־המועצות. ראו: ויגמונד פון פרידמן, אלפיים וחמש מאות שנות טקטיקה, ירושלים תש"ד, עמ' 431. על ישראל ראו: יעקב ארז ואלן כפיר (עורכים), צה"ל בחילו: חיל החימוש וחיל התחזוקה, תל־אביב 1981, עמ' 84.

30. על הצבא הגרמני ב־1870 ראו: כתריאל בן־אריה, קרבות מופת, תל־אביב 1994, עמ' 384-385. על צה"ל ב־1956 ראו: קובר, הכרעה, עמ' 241.

31. יגאל שפי, סיכת מס, תל־אביב 1991, עמ' 56.

32. על חיל האוויר הגרמני ראו: שמואל גורדון, עימות באוויר, תל־אביב 1985, עמ' 93-94. על חיל האוויר הישראלי ראו: יואב גלבר, גרעין לצבא עברי סדיר, ירושלים 1986, עמ' 334.

חיל האוויר הישראלי והלופטוואפה

חיל האוויר הישראלי וזה הגרמני במלחמת העולם השנייה הם חילות שנועדו לשמש בעיקר ברמה האופרטיבית-טקטית. הם הוקמו כחלק מן האסטרטגיה הכוללת של גרמניה וישראל – לחתור לניצחון מהיר בשדה הקרב. בשני החילות היו בתחילה מרכיבים של מפציצים כבדים. אך הדגש היה על שימוש במטוסי קרב ותקיפה קלים ובינוניים.

ב־1936 פורסם תקנון השירות מספר 16 של חיל האוויר הגרמני. ההיגיון שעמד ביסודו היה שהשיטה היעילה ביותר להגן על המדינה היא העברת הלחימה לשטח האויב, בהתאם למטרות הבאות: לחימה בחילות אוויר עוינים, השתתפות בקרבות היבשה והים, ותקיפת משאבי האויב תוך כדי ניתוק קווי התחבורה שלו.³³ גם בחיל האוויר הישראלי, כבצה"ל כולו, היתה המגמה להעביר את המלחמה לשטח האויב, ובאשר למטרותיו – ב־29 ביולי 1948 הגדיר בן-גוריון כך: השמדת חילות האוויר הערביים, סיוע טקטי לכוחות היבשה והצי והפצצות אסטרטגיות.³⁴ אף שלעיתים תכופות העניק כל חיל פירוש שונה למטרות אלה ולמשימות אחרות, ייחודיות לו, עדיין נראה כי במסגרת העברת הלחימה לשטח האויב מטרותיהם העיקריות של חיל האוויר הגרמני ושל זה הישראלי היו פחות או יותר דומות: חתירה לעליונות אווירית וסיוע לכוחות היבשה והים, תוך כדי ביצוע משימות בעורף האויב.

את המטרה הראשונה במעלה, עליונות אווירית, השיג חיל האוויר הגרמני בעת פלישתה של גרמניה לבריטניה המועצות, ב־22 ביוני 1941, כשהנחית מהלומה כבדה על חיל האוויר הסובייטי.³⁵ ובאשר לחיל האוויר הישראלי – ב־5 ביוני 1967 פגעו מטוסיו אנושות בשלושה חילות אוויר ערביים במבצע 'מוקד', שהיה דומה למהלך הגרמני הנזכר, אם כי נערך בהיקף מצומצם יותר.³⁶ שני החילות זכו גם לכינוי 'ארטילריה מעופפת' בעקבות השימוש שעשו במטוסי תקיפה – השטוקות הגרמניות³⁷ והסקייהוקים הישראליים.³⁸ התזות של ג'וליו דואה (Douhet) בעניין הפצצות אסטרטגיות לא נטמעו בשני חילות האוויר, ובדומה לכך גם לא נקלטת בהן אסטרטגיית ההתשה, שאינה מתאימה למדינה שנשקפת לה סכנה של מלחמה ביותר מחזית אחת.

המטרה בכתישת העורף האזרחי היתה להשיג תוצאות מהירות במסגרת אסטרטגיית כוח המחץ. במלחמת העולם השנייה הלם חיל האוויר הגרמני בעורפן של פולין, הולנד, בריטניה,

33. גורדון, עימות באוויר, עמ' 105-106.

34. יצחק שטייגמן, מעצמות לקדש, תל-אביב 1990, עמ' 29.

35. אנתוני ביוור, סטלינגרד, תל-אביב 2000, עמ' 16, 19.

36. אליעזר כהן וצבי לביא, השמים אינם הגבול, תל-אביב 1990, עמ' 271.

37. ג'ון קינג, תולדות הלחימה, תל-אביב 1996, עמ' 332.

38. כהן ולביא, השמים אינם הגבול, עמ' 379. וראו גם: אוהד יונאי, עליונות אווירית, ירושלים 1995, עמ'

החיפוש אחר הניצחון המהיר

ברית-המועצות ומדינות נוספות. חיל האוויר הישראלי תקף את העורף המצרי במלחמת ההתשה ואת העורף הסורי במלחמת יום הכיפורים. שני החילות ניצלו את יתרונם באוויר; ואולם, יש להבהיר כי בניגוד מוחלט לחיל האוויר הישראלי, חיל האוויר הגרמני היה מכשיר של טרור, שטבח אלפי אזרחים ללא הבחנה. האבדות האזרחיות שנגרמו בהתקפותיהם של המטוסים הישראליים היו בסדר גודל קטן בהרבה, ולעתים קרובות נגרמו בשגגה.³⁹ בניגוד למטרותיו של צה"ל, מטרות הגרמנים היו לא רק התשתית הכלכלית ומחנות הצבא אלא גם האוכלוסייה.

חילות השריון של ישראל ושל גרמניה

בתום מלחמת העצמאות היה צה"ל צבא של חיל רגלים, אם כי במהלכה היו קצינים, כמו יצחק שדה, שהיו מודעים לאפשרות של שימוש בידע זה, כבתורת השריון הגרמנית.⁴⁰ במחצית הראשונה של שנות החמישים, במסגרת עיצוב גייסות השריון,⁴¹ פעלו בצה"ל גם לפי דוגמאות צרפתיות ואמריקניות שהושפעו מן הגרמנים.⁴² היו קציני שריון, כמו אורי בן-ארי, שקראו ספרות צבאית גרמנית ממלחמת העולם השנייה,⁴³ וקצינים כמו חיים לסקוב, ששאב השראה רבה מן השריון הגרמני.⁴⁴ לאור החתירה להכרעה מהירה, ובהיותו אחראי לכוח המשוריין בתוקף תפקידו כמפקד גייסות השריון, הגיח לסקוב כי במלחמה הבאה 'היתרון יהיה לצד שיוכל לפתח מבצעים מכריעים מידית ובהתמדה במהירות גדולה מזו של האויב'.⁴⁵ ואולם, הטענות של חסידי השריון התקבלו בצמרת צה"ל בקרירות, באדישות ובחוסר אמון בשל סיבות שונות, ובהן כשלונות השריון בתרגילים כגון תרגיל 'פלט'.⁴⁶ צה"ל, שבאותה עת היה, כאמור, צבא של חיל רגלים, לא קיבל בנקל את דרישותיהם של קציני השריון, שצמחו בחיל הרגלים לפני שהוסכו לשריון. בין היתר נטען כי תפיסתם בנוגע ללקחי השריון הגרמני עוצבה על יסוד מידע תאורטי. אחד מסלעי המחלוקת העיקריים בצה"ל באותה תקופה היה שאלת המסגרת שבה יש

39. כהן ולביא, השמים אינם הגבול, עמ' 399.

40. צביקה דרור, מצביא ללא שררה, תל-אביב 1996, עמ' 398.

41. יצחק פונדק, חמש משימות, תל-אביב 2000, עמ' 272-273.

42. עמיעד ברזנר, סוסים אבירים, תל-אביב 1999, עמ' 179.

43. משה גבעתי, בדרך המדבר והאש, תל-אביב 1994, עמ' 304. אורי בן-ארי גם שיבח את השריון הגרמני בעת הרצאה. ראו: אורי בן-ארי, "נוע, נוע! סוף", תל-אביב 1998, עמ' 102-103.

44. מרדכי נאור, לסקוב, תל-אביב 1989, עמ' 252.

45. לשכת מפקד גייסות שריון, 'פתוח הכוח המשוריין - ראשי פרקים לדין מטכ"ל', 27 באוגוסט 1956, א"צ 35/627/1957.

46. אה"ד/מחלקת אימונים, 'תרגיל "פלט"', מרס 1956, א"צ 138/172/1959. וראו גם: משה דיין, אבני דרך, ירושלים 1976, עמ' 196.

להפעיל את השריון. ארבע שנים לפני מלחמת העולם השנייה, ב־1 באוקטובר 1935, הוקמו שלוש דיביזיות השריון הגרמניות הראשונות,⁴⁷ כך שהצבא הגרמני נכנס למלחמה עם דיביזיות שריון. בצה"ל, מאז שנות החמישים ועד 1968, עוצבת היסוד היתה החטיבה. ב־1953 היו לצה"ל שתי חטיבות שריון.⁴⁸ במרס 1954 הוחלט כי בעת מלחמה מפקדת גייסות השריון תהיה מפקדת אוגדה.⁴⁹ הוויכוחים נמשכו, כמו למשל בעת הדיון המפורסם ב־1 בספטמבר 1956,⁵⁰ ובסופו של דבר, במלחמת סיני פרצו חטיבות השריון כחטיבה 7 וחטיבה 27 לעומק סיני והיו הגורם המרכזי שהביא להכרעתו המהירה של הצבא המצרי בסיני. ביצועיו של צה"ל במלחמת סיני ב־1956 עוררו בקרב מומחים צבאיים ממערב גרמניה שביעות רצון על כך שצה"ל מיישם את שיטותיו של הצבא הגרמני.⁵¹ 11 שנים לאחר מכן ביססה מלחמת ששת הימים את מעמדו של השריון הישראלי, וגררה אף היא השוואה בינו לבין השריון הגרמני.⁵² ביום האחרון של מלחמת יום הכיפורים נאמר על התקדמותה של אוגדת 'מגן' דרך שטח מצרי עין, שטוהר רק למחרת, כי היתה דומה במידה רבה לפעולתו של ארווין רומל (Rommel) במאי 1940.⁵³ ואמנם, המומחה ללוחמה ממוכנת ריצ'ארד א' סימפקין (Simpkin) הצהיר כי 'ככלל, לישראל יש שריון-עילית, מאותו טיפוס כפי שהיה השריון הגרמני של הוורמאכט'.⁵⁴ עם זאת, לפחות בתחום אחד – שיתוף-הפעולה הבין-חילי – ניכר השוני בין הצבאות. צה"ל הפר את האיזון בין הטנק לבין מערכות נשק אחרות ודבק בגישה שכונתה, בין השאר, 'הטנק הכל-יכול'.⁵⁵ – כמו למשל בשנים 1967-1973. הצבא הגרמני, לעומת זאת, היה מודע לצורך של שיתוף-פעולה בין השריון לבין חילות אחרים, כחיל רגלים, אם כי גם בו נתגלעו חילוקי דעות לא פשוטים בעניין זה.⁵⁶

47. בויל ה' לידל הארט, הצד השני של הגבעה, תל-אביב 1986, עמ' 50.
48. אג"ם/תכנון, 'מערך העוצבות בכוחות היבשה – מצע לדיון', פברואר 1953, א"צ 36/566/1955.
49. אגף המטה הכללי, 'פקודת התארגנות צה"ל ותכנית העבודה לשנת 1954/55 – הקמת אוגדות וחטיבות משמר', 8 במרס 1954, א"צ 65/346/1957.
50. ישיבת מטכ"ל, 1 בספטמבר 1956, א"צ 32/847/1962.
51. ישראל בר, בטחון ישראל: אתמול, היום, מחר, תל-אביב 1966, עמ' 252.
52. דאגלאס אורגיל, הטנק, תל-אביב 1980, עמ' 212. וראו גם: אנדרה בופר, האסטרטגיה ליום המחר, תל-אביב 1977, עמ' 46-56.
53. זאב איתן, 'המורים והתלמידים: לקחי השריון במלחמת העולם השנייה ובמלחמות ישראל-ערב', מערכות, 301-300 (נובמבר-דצמבר 1985), עמ' 12.
54. ריצ'ארד סימפקין, חיל רגלים ממוכן, תל-אביב 1980, עמ' 169.
55. יהודה ואלר, 'הטנק הכל יכול... – קווים בתורת השריון של צה"ל', מערכות, 276-277 (אוקטובר-נובמבר 1980), עמ' 22-26.
56. פרידריך ו' מלנתין, קרבות שריון, תל-אביב 1960, עמ' 28-29. על חילוקי הדעות ראו למשל: Albert Seaton, *The German Army*, London 1982, pp. 261-268

סוגיית ה'בליצקריג'

בשם 'בליצקריג' - מלחמת בוק - נהוג לכנות את שיטת הלחימה של הגרמנים במלחמת העולם השנייה,⁵⁷ שבמהלכה נעו כוחות הקרקע והאוויר בקצב דורסני.⁵⁸ עם זאת, מרטין ואן קרפלד השתמש במונח זה כבר בעת תיאור מסע המלחמה של נפולאון ב-1805.⁵⁹ במלחמת העולם השנייה שימשה השיטה להכרעה מהירה של האויב בשטחו תוך כדי שיתוף-פעולה הדוק בין החילות בכלל ובין חיל האוויר לשריון בפרט. שימת הדגש על שיתוף-הפעולה בין חיל האוויר לשריון בצבא הגרמני של מלחמת העולם השנייה ובצה"ל גררה השוואות והתייחסויות שונות. במלחמת ששת הימים תיאר מפקד חטיבה 45 הממוכנת, משה בר כוכבא, את המערכה שבה השתתף כמערכה שבוצעה לפי שיטת 'מלחמת הבוק'.⁶⁰ על אוגדה 84 של אלוף ישראל טל נכתב כי הופעלה תחת פיקודו בשיטת ה'בליצקריג'.⁶¹ עם זאת, היו שערערו על הקשר שבין יכולתו של צה"ל באותה מלחמה ליכולתו של הצבא הגרמני במלחמת העולם השנייה,⁶² ולאחר מלחמת יום הכיפורים היו גם שהספידו את ה'בליצקריג'.⁶³ ראוי לציין כי ה'בליצקריג' הוא מונח בעייתי, היות שלא מדובר בעוד טקטיקה מוכרת או חדשנית. אין זה שם נוסף שניתן למהלך של כיבוש יעד באמצעות חיל רגלים או לקרבות שריון בשריון. מדובר במונח כולל, ששימש לסימון קבוצה של מאפיינים מבצעיים, לוגיסטיים ומנהלתיים ברמה האסטרטגית, האופרטיבית והטקטית. היו אף כאלה שראו ב'בליצקריג' הגרמני סוג של אופורטוניזם מבצעי.⁶⁴ לכן, בכל הנוגע לשיטה זו כפי שנוקטה בתקופת מלחמת העולם השנייה, ואף לאחר שנמצאו דרכים להתמודד עמה, קשה להשתמש במונח 'בליצקריג' כאשר ניגשים לבחון את 'הטמעתה' בצה"ל. ספק עד כמה היו מודעים בצה"ל למורכבותו של מונח זה ולערפול שבו - גם בקרב מי שרצו לחקרו. ייתכן שצה"ל אימץ לעצמו גרסה מקומית של השיטה, שהזכירה את ה'בליצקריג' הגרמני. אכן, בתחומים מסוימים היה דמיון רב יותר בין השיטות - כמו בתחום המורלי, למשל;⁶⁵ ואולם, שונה היה המצב

57. אחד האנשים שעמו זוהתה שיטה זו היה גודריאן. ראו, למשל: Heinz Guderian, *Panzer Leader*, Costa Mesa, CA 1990. ג'ון קיגן טען כי המהלך של המחנה השלישי האמריקני בצרפת ב-1944 היה הביטוי האמיתי ל'בליצקריג'. ראו: John Keegan, *The Second World War*, New York 1989, pp. 406-407

58. ראו: 2, p. Martin Gilbert, *The Second World War*, New York 1989.

59. מרטין ואן קרפלד, מלחמה ותחזוקה, תל-אביב 1977, עמ' 70.

60. משה בר-כוכבא, מרכבות הפלדה, תל-אביב 1989, עמ' 171.

61. אורי מילשטיין, הצליחה שלא היתה, תל-אביב 1992, עמ' 25, אם כי למילשטיין היתה ביקורת על כך.

62. עמנואל ולר, קללת הכלים השבורים, ירושלים ותל-אביב 1987, עמ' 93-95.

63. ראו: 216, p. Gunther E. Rothenberg, *The Anatomy of the Israeli Army*, London 1979.

64. ראו: Michael Geyer, 'German Strategy in the Age of Machine Warfare, 1914-1945', in: Peter Paret (ed.), *Makers of Modern Strategy*, New Jersey 1981, p. 585

65. על המורל הגבוה בצבא הגרמני במאי 1940 ראו: ג'ון פרדריק צ' פולר, מלחמת העולם השנייה, 1939-

1945, תל-אביב 1987, עמ' 55. על חשיבות הגורם האנושי בצה"ל במלחמת ששת הימים ראו: R. Gal,

A Portrait of the Israeli Soldier, New York 1986, pp. 15-16

בכל הנוגע למאפייני הדוקטרינה ובניין הכוח של צה"ל לאחר מלחמת סיני, שנשענו על אותם חילות שחוללו את ה'בליצקריג' במלחמת העולם השנייה. בדומה לכך, גם הניצחון המרשים במלחמת ששת הימים, שהשווה למהלך הגרמני במאי 1940, לא היה זהו לו מכמה בחינות. ועם זאת, מטרתן העליונה של שתי המדינות היתה הכרעה מהירה. ה'בליצקריג' הגרמני היה שם נוסף לאמצעים שנקטו הגרמנים לצורך השגתה של מטרה זו. ובאשר לישראל – כבמקרה של מלחמת ששת הימים, גם אם צה"ל לא יישם מרכיבים אלמנטריים של ה'בליצקריג', עדיין פעלו כוחותיו ברוח שיטה זו, תוך כדי שימוש יעיל בחיל האוויר והישענות על השריון.

הפיקוד

כמו בצבאות אחרים, גם בצבא הגרמני וגם בצה"ל היו המפקדים עמוד השדרה של הצבא. ואולם, צבאותיהן של גרמניה וישראל נלחמו מתוך אילוצים ובתנאים שונים שתבעו מהם לטפח קצינים ומפקדים מובילים את אנשיהם להכרעה מהירה של המלחמה.

לפי שיטת ה'פיקוד לפנים', הקצינים והמש"קים מובילים את אנשיהם בראש הכוח. בצבא הגרמני של מלחמת העולם השנייה הנוהג 'לקיים שליטה קרבית מהעמדה הקדומנית' היה מורשת חיל הפרשים,⁶⁶ בצה"ל השורשים היו גם בחיל ותיק, חיל הרגלים. כך שבשני הצבאות קצינים זוטרים ובכירים יותר ניהלו את הקרב ופיקחו עליו מקו החזית. תוצאה אחת של שיטה זו היתה אחוז נפגעים גבוה בקרב המפקדים. במלחמת ששת הימים, 23 אחוזים מנפגעי צה"ל היו קצינים ומש"קים.⁶⁷ גם קציני השריון הגרמנים במלחמת העולם השנייה סבלו אבדות כבדות.⁶⁸ השחיקה של הכוחות ושל המפקדים כאחד הקטינה גם את מסגרות היחידות, ולכן לעתים תכופות היו היחידות קטנות מן הנדרש לפי התקן. כך אירע שמפקד דיביזיית שריון גרמנית פיקד לפעמים על עשרות טנקים בודדים, ומפקד חטיבת שריון ישראלית פיקד בפועל לא אחת רק על גדוד ואף גרוע מזה.

מאפייני נוסף של הפיקוד בשני הצבאות הוא הפיקוד המשימתי, שמתבסס, בין השאר, על 'התמודדות מתמדת עם הצורך לנצל את הזמן ביעילות המקסימלית בתנאי ערפל הקרב ואי הוודאות'.⁶⁹ בעת התקדמות מהירה, בעומק שטח עוין, קורה לא אחת שהכוחות מתפצלים והקשר ביניהם משתבש ואף מתנתק. גם הגידול בסדר הכוחות ושיפור הניידות שלהם הקשו על מפקד אחד לשלוט בכוח שהיה תחת אחריותו. בתנאים האלה, שבהם נלחמו גרמניה

66. פרידולין פון זנגר-אטרליין, ללא תקוה וללא פחד, תל-אביב 1973, עמ' 36.

67. חיים הרצוג, עם כלביא יקום, ירושלים 1983, עמ' 152.

68. רודולף שטייגר, טקטיקות השריון הגרמני במלחמת העולם השנייה, תל-אביב 1995, עמ' 41.

69. אל"ם חנוך, 'פיקוד משימתי לצבא איכותי', בתוך: אבי קובר וצבי עופר (עורכים), איכות וכמות, תל-

אביב 1985, עמ' 449. וראו גם: אלישיב שמי, בכוח התחבולה, תל-אביב 1995, עמ' 47.

וישראל, היו צבאותיהן זקוקים לפיקוד משימתי כדי למצות את יכולתם. נראה כי שיטה זו אומצה בצה"ל בלי קשר לצבא הגרמני,⁷⁰ אם כי היו בצה"ל שתהו שמהו כדאי ללמוד אותה מן הגרמנים, ולו מהצבא המערב-גרמני.⁷¹ אחד הנדבכים של הפיקוד המשימתי הוא גמישותן של התוכניות המבצעיות. מולטקה, שהוביל את הצבא הפרוסי לניצחון ב-1870-1871, הצהיר כי 'שום תוכנית מבצעית לא שורדת בוודאות אחרי המגע עם הגוף העיקרי של צבא האויב'.⁷² בצה"ל היו סיטואציות רבות שבהן נהגו לפי עיקרון זה. במלחמת סיני, לדוגמה, בעקבות פריצתה של חטיבה 7 נאלץ הרמטכ"ל, משה דיין, לשנות את תוכניותיו המבצעיות על כל המשתמע מכך.⁷³

ה'פיקוד לפנים' והפיקוד המשימתי מטילים עול כבד על המפקדים בקו החזית, דבר המעיד על רמתם האישית. עם זאת, על הצבא הגרמני נמתחה ביקורת בטענה שגיבש תוכניות לניצחון במערכות אך לא במלחמה, ועל צה"ל נאמר כי מפקדיו מתקשים בניהול מסגרות גדולות, כמו אוגדה.⁷⁴

מגמות דפנסיביות באסטרטגיה של גרמניה ושל ישראל

גרמניה וישראל, עם כל דבקותן במתקפה, ניהלו לפעמים כחלק ממתקפה אסטרטגית גם קרבות הגנה – ניידת או סטטית – ברמה האופרטיבית והטקטית. היו גם מקרים שבהם מצאו עצמן שתי המדינות מנהלות הגנה ברמה האסטרטגית, בניגוד לרצונן. מייקל האוורד (Howard) טען כי מולטקה נטה לכיוון המגננה עד 1866.⁷⁵ גם לאחר הניצחון ב-1870-1871 שב אותו מולטקה לחשוב על הגנה אסטרטגית. במלחמת העולם הראשונה, לנוכח מלחמת החפירות דנו בסוגיה מצביאים כמו וילהלם פון לב (Leeb). גם במלחמת העולם השנייה ניהלו הגרמנים מערכות שונות במגננה, ניידת וסטטית. בישראל, עד מלחמת סיני ב-1956,

70. ראו: Martin Creveld, *The Sword and the Olive: A Critical History of the Israeli Defence Force*, New York 1998, p. 69

71. בכתב-העת מערכות, 318 (ינואר-פברואר 1990), תורגם מאמר על 'הפיקוד מוכוון המשימה בצבא הגרמני', וצורפה לו הקדמה מאת ראש מה"ד דאז, דורון רובין, שתהה האם ניתן ליישם שיטה זו בצה"ל. וראו גם: אליעזר רוזנטל, 'פיתוח המנהיגות בצבא מערב גרמניה', בתוך: מיכה פופר ואביהו רונן (עורכים), על מנהיגות, תל-אביב 1999, עמ' 211-216.

72. ראו: Daniel J. Hughes (ed.), *Moltke On the Art of War*, Novato, CA 1993, p. 92

73. משה דיין, יומן מערכת סיני, תל-אביב 1965, עמ' 82-85.

74. על הצבא הגרמני ראו: D. E. Schowalter, 'Total War for Limited Objectives: An Interpretation of German Grand Strategy', in: Paul Kennedy (ed.), *Grand Strategies in War and Peace*, New Haven, CT and London 1991, p.106. על הקשיים של מפקדי צה"ל בתפעול אוגדות ראו:

אילן עמית ונעמי אביגדול, לתולדות תפיסת הביטחון בישראל, תל-אביב 1987, עמ' 21.

75. ראו: Michael Howard, *The Franco-Prussian War*, London 1967, pp. 42-45

דבקו תחילה באוריינטציה הגנתית, אך במקביל נשמעו גם קולות אחרים.⁷⁶ גם לפני מלחמת ששת הימים היתה אפשרות שלפחות בשלב הראשון ייקלע צה"ל להגנה אסטרטגית, ולו באחת מהחזיתות, אך המתקפה הישראלית בסיני לא זכתה לתגובה הולמת של סוריה וירדן. עם זאת, דווקא במלחמה זו גברה חטיבה 200 הישראלית על כוח מצרי ניכר בקרב הגנה מוצלח בביר לחפן, במסגרת מתקפה אסטרטגית. לאחר המלחמה זנח צה"ל את העיסוק בהגנה, ותוצאותיה ניכרו במלחמת יום הכיפורים, שבה נכפה על ישראל לנהל הגנה אסטרטגית – לפחות בתחילת המלחמה.

הספקות בקשר למתקפות נבעו מכמה סיבות. כבר ב־1870 נתקל הצבא הפרוסי בשדה קרב רווי אש, וב־1914 חווה הצבא הגרמני את שדה הקרב רווי האש והכוחות. צה"ל חש היטב את שדה הקרב רווי האש והכוחות כאחד במלחמת יום הכיפורים. אילוצים אלו המריצו הן את הצבא הגרמני, שבאותה תקופה היה צבא חיל רגלים, והן את צה"ל, כצבא משוריין, למצוא פתרונות כדי להגיע להכרעה מהירה. בין השאר דנו בטקטיקות כגון הבקעה, איגופים למיניהם, הסתננות, ועוד.

כאמור, גרמניה וישראל ניהלו קרבות הגנה גם באמצעות הכוחות הניידים שלהן, אפילו מתוך עמדות סטטיות. לא אחת היו אלו עמדות ואתרים שנתפסו באותו רגע והוכנו בחיפזון לצורכי הגנה. ואולם, לעתים עמלו שתי המדינות והשקיעו בהקמת קווי ביצורים בדרגות שונות. אלה היו מכשולים מלאכותיים ששולבו בתוואי השטח, ומוקמו בהם אמצעי לחימה שונים. הפרויקטים הללו דרשו משאבים רבים, שהושקעו על חשבון הכוחות הניידים. היה זה מאמץ הגנתי שלכלל היותר שלל את ההכרעה מהאויב. במלחמת העולם הראשונה הקימו הגרמנים קווי חפירות לעומק, שספגו גם הצלחות ראשוניות של האויב. במלחמת העולם השנייה הם יצרו את 'החומה האטלנטית', שהשתרעה לאורך החופים, אבל זו לא היתה רציפה לגמרי וחסרה עומק. לכן, ברגע שנפרצה, ובהיעדר תמיכה מספקת של הכוחות הניידים, השיגו בעלות-הברית דריסת רגל באירופה. בעיה רצינית נוספת של הגרמנים היתה אובדן עליונותם האווירית. כוחות הקרקע שלהם איבדו את הסיוע האווירי ונחשפו לתקיפות מהאוויר. במצב כזה קשה היה להם לתמרן כרצונם, גם בהגנה.

בשנות החמישים לא יכלה ישראל להרשות לעצמה לכפר על היעדר עומק אסטרטגי באמצעות מערכי הגנה איתנים. עם זאת, לאחר ביטולו למעשה של מבצע 'עומר' בתחילת 1956 היא ניגשה לביצוע תוכנית 'חומה'⁷⁷ כצעד התקפי רחב היקף, אם כי במקרה זה לא הוקם קו ביצורים של ממש, אלא רק חוזקו יישובי הספר כחלק מההגנה המרחבית. לאחר מלחמת ששת הימים בנתה ישראל את קו המעוזים על שפת תעלת סואץ, שעל מתכונתו התחולל ויכוח בצה"ל.⁷⁸ גם קו ביצורים זה לא היה קו רצוף, ומספר המעוזים אף הצטמק עד

76. ראו, למשל: מוטי גולני, תהיה מלחמה בקיץ... תל-אביב 1997; שמעון גולן, גבול חם מלחמה קרה, תל-אביב 2000, עמ' 212-243; מאיר פעיל, 'מבצע קדש כאבן-דרך בהתפתחות צה"ל', סקירה חודשית, 11-10 (1986), עמ' 62-73.

77. אג"ם/מבצעים, 'פקודת מבצע "חומה" – מס' 1, 27 בפברואר 1956, א"צ 7/776/1958.

78. חנוך ברטוב, דדו, א, תל-אביב 1978, עמ' 174-176, 198-201.

מלחמת יום הכיפורים. בעיה המורה נוספת היתה העובדה שיכולתו של חיל האוויר הישראלי לסייע לכוחות היבשה נפגמה בשל מערכי הנ"מ שפרסו המצרים ליד התעלה. צה"ל עוד יכול היה לתמרן, גם בהגנה, אך הדבקות הישראלית בהגנה קדמית – על הקו, כברמת הגולן – פיזרה את כוחו.⁷⁹

גרמניה וישראל נתקלו שתייהן בבעיות חמורות אחרות: גרמניה בנורמנדיה ביוני 1944, וישראל – בגולן ובסיני באוקטובר 1973. אבל עם כל יתרונן בקרבות תנועה, הרי ההימנעות מניצול העומק האסטרטגי שלהן והבעיות שהתעוררו בחילות האוויר, כל זאת מול מאמץ נחוש של האויב, היו מהסיבות שמנעו מהן להדוף את המתקפה. עם זאת, דווקא מ-1973 דבקה מערב-גרמניה בהגנה קדמית על קו הגבול,⁸⁰ שוב בלי למצות את העומק האסטרטגי שלה. באופן אבסורדי סירבו שתי המדינות ללמוד מהלקחים של עצמן ואף מלקחייהם של אחרים, ובכללם מדינות שאותן הביסו גם בגלל גורם זה.

חוסר היכולת להגיע להכרעה מוחלטת

יהושפט הרכבי גרס כי בדומה לגרמניה, גם ישראל אינה יכולה לפתור את בעיותיה באמצעות מלחמה.⁸¹ ואמנם, נסיון העבר הראה כי אסטרטגיה צבאית, טובה ככל שתהיה, אינה הפתרון האופטימלי לבעיותיה של מדינה. צבא פרוסיה נחל נצחונות מזהירים בשדה הקרב, כמו בסדאן (אם כי גם תבוסות נחרצות, כמו ביינה). ידה של ישראל היתה על העליונה במערכות רבות, ורק במערכות מעטות היא כשלה – כמו במערכת הפתיחה של מלחמת יום הכיפורים. ואולם, מעבר לתוצאות בשדה הקרב, נשאלת השאלה מה היו ההשלכות האסטרטגיות של אותן מערכות. כאמור, במלחמת פרוסיה-צרפת ב-1870-1871 הכריעה פרוסיה את צרפת באופן זמני וגרמניה אוחדה. אמנם גרמניה לא סיפחה אליה את צרפת כולה אלא רק את אלזס ולורייין, אך היא התקרבה למדי אל מטרתה העליונה: ניצחון צבאי מוחלט על אחת מאויבותיה הוותיקות. עם זאת, למרות כל עוצמתה והישגיה בשדה הקרב לא הסירה גרמניה סופית את האיום הפוטנציאלי של צרפת כמו שעשתה רומא במקרה של קרתגו במלחמה הפונית השלישית. זה היה גם כמה עשרות שנים מהתקופה שבה האזורים המיושבים בגרמנים היו שרויים תחת השפעה צרפתית, עקב העליונות הצבאית הצרפתית בימי נפוליאון. ההצלחות בשדה הקרב לא העניקו לגרמניה ביטחון נצחי, אם כי מפלות כבדות לא סיכנו את קיומה כאומה, וודאי שלא אימו ישירות על חיי רוב תושביה. ובאשר לישראל – היא, למזלה, לא נאלצה לבחון את הנסיבות שהביאו לתבוסה מכרעת במלחמה. עם זאת, גם כשהשיגה ניצחון ברור, כבמלחמת ששת הימים, לא עלה בידה להכתיב תנאי שלום למדינות ערב ואף לא

79. דוח ועדת החקירה על מלחמת יום הכיפורים (דוח אגרנט), א"צ, פרסום פנימי, 1995, עמ' 1197.

80. ריצ'ארד סימפסון, מרוץ אל העמיד, תל-אביב 1999, עמ' 258-359.

81. אבנר ניב, פוליטיקה ואסטרטגיה בישראל, ב, תל-אביב 1994.

להכריח את מדינות ערב לנטוש את המאבק נגדה - עובדה שבאה לידי ביטוי בוועידת ח'רטום.⁸² ישראל הסתפקה בשליטה על שטחים, שלאחר מכן הוחזרו בעקבות מלחמה קונבנציונלית (כמו במקרה של סיני) או סופחו אליה למרות אותה מלחמה. בהקשר זה יש להזכיר את סוגיית הנשק הלא-קונבנציונלי. ישראל שקדה על פיתוחו של נשק גרעיני⁸³ מחשש שתעמוד במצב של תבוסה במלחמה קונבנציונלית, כגרמניה בשלהי מלחמת העולם השנייה. פיתוחו של נשק זה העמיד בידיה אמצעי רב עוצמה, והקנה לה יתרון המאפשר לה להנחית מכה אנושה על מדינות ערב ומהווה גם אופציה להכרעה צבאית. עם זאת, יש לזכור כי הנשק הלא-קונבנציונלי נועד להציל את קיומה של האומה הישראלית רק אם צה"ל ינחל תבוסה בשדה הקרב הקונבנציונלי. למרות עליונותה הגרעינית של ישראל לא נעשה עד עתה שימוש ישיר בנשק זה, אם כי עובדת קיומו השפיעה על תהליך קבלת ההחלטות בצמרת מדינות ערב. לגרמניה לא היה נשק גרעיני בעת המלחמות הקונבנציונליות שלה, אך במלחמת העולם הראשונה היא עשתה שימוש בנשק לא-קונבנציונלי אחר - הגז - כדי לשבור את קפאון ההפירות⁸⁴ ואת המשבר ההולך ומחמיר של המאבק ביותר מחזית אחת. ללוחמה הכימית היתה חשיבות רבה - אם כי לא מכרעת - ברמה האסטרטגית. הצבאות שלחמו מול צבא גרמניה למדו להתגונן מפני נשק זה ואף להגיב באותה שיטה.

סיכום

ניתן לסכם ולומר כי גרמניה וישראל עמדו שתיהן מול מכלול תנאים ואילוצים שעיצבו את האסטרטגיה הצבאית הקונבנציונלית שלהן. אי-הסימטריה ביחסי הכוחות, האיום של מלחמה ביותר מחזית אחת, הדגש על הלוחמה היבשתית, היבטים כלכליים ושיקולים של עומק אסטרטגי גרמו לשתיהן לגבש תפיסה צבאית של הכרעה מהירה. לשם כך נעזרו שתי המדינות בקווים פנימיים וחיצוניים, ובעיקר בטקטיקה של העברת הלחימה לשטח האויב והכרעתו שם. מכאן נגזרו גם הדוקטרינה ובניין הכוח של הצבא הגרמני בשנות השלושים ושל צה"ל באמצע שנות החמישים עם דגש על חילות האוויר והשריון ועל מרכיבים נוספים, כגון הפיקוד. לשתי המדינות יוחס השימוש בשיטה המכונה 'בליצקריג', למרות ההבדלים בדרך שבה השתמשו שתיהן ולמרות הבעייתיות של המונח עצמו. בהכרעה ניהלו גרמניה וישראל גם קרבות הגנה ברמות השונות. החיפוש אחר הניצחון המהיר בשדה הקרב המסורתי היה אפוא המענה של שתי המדינות לאתגרים שעמדו לפנייהם במישור הצבאי הקונבנציונלי. במאמר זה נבדקו בתמציתיות כמה היבטים דומים של האסטרטגיה הצבאית של ישראל

82. דוד קמחי ודן בבלי, סופת האש, תל-אביב 1968, עמ' 215-221.

83. ראו למשל: אבנר כהן, ישראל והפצצה, ירושלים 2000; סיימור הרש, ברירת שמשון, תל-אביב 1992.

84. ראו: Basil H. Liddell Hart, *The Real War, 1914-1918*, Boston, MA 1930, p. 129.

החיפוש אחר הניצחון המהיר

וגרמניה, אם כי, כמובן, אחדים מהם מאפיינים גם מדינות אחרות. בכל הנוגע למדינת ישראל, מן הראוי להמשיך ולבדוק את המתרחש בגרמניה ובצבאות נוספים, ומתוך כך לבחון ואף לעדכן את האסטרטגיה הצבאית של מדינתנו, על מרכיביה השונים. מגמה זו אכן מקובלת כאן, ולמרות הקשיים הכרוכים בה, ועם כל הניסיון העשיר שצברה ישראל, מן הראוי שתוסיף לתהות על העניין וללבנו תוך כדי התבוננות ודיון בגישות המגוונות של צבאות זרים כלפי ההיסטוריה הצבאית ואמנות המלחמה.

ולבסוף, בלי קשר לדמיון או להבדלים בין גרמניה לישראל, יש להדגיש את הפער העצום השורר בין הצבא הגרמני לצה"ל מבחינה מוסרית. צה"ל היה שקוע בניהול מלחמות קונבנציונליות כמעט בכל עשור שחלף מאז היווסדו ובאין-ספור קרבות, תקריות ואירועים הקשורים לבטחונה הלאומי של המדינה. אמנם במהלך המלחמות והקרבות הללו היו חיילים שמסיבות שונות חרגו - מי יותר, מי פחות - מקודים צבאיים ואף אנושיים מקובלים. ואולם, אין להשוות בשום אופן בין חריגות אלו לבין התנהגותו של הצבא הגרמני בעיקר במהלך מלחמת העולם השנייה. אמנם, בדומה לצבא זה, שקיים - על גלגוליו השונים - כבר מאות שנים, היו עוד צבאות, גם מהמערב, שנהגו באכזריות בעת פעילותם ברחבי העולם. ואולם, במלחמת העולם השנייה אימץ לעצמו הצבא הגרמני, בעיקר בחזית המזרחית, התנהגות אטומה, מרושעת ורצחנית במידה יוצאת דופן.⁸⁵ חייליו ביצעו מעשים מחרידים ביותר נגד בני אדם אחרים - חיילים ואזרחים. המעורבות העקיפה והישירה של הצבא הגרמני בהשמדת העם היהודי ומדיניותו חסרת הרחמים כלפי עמים כמו הרוסים שיקפו התעלמות בוטה במיוחד ולמעשה התנערות כמעט טוטלית מכל נורמה מוסרית. לכן, מבחינה זו אין ולא תהיה כל השוואה, ברמה כלשהי, בין הצבא הגרמני לצה"ל.

85. על הגורמים שהביאו לכך ראו: עמר ברטוב, צבאו של היטלר, תל-אביב 1998.